

BOLIVIAS KONDORER – intressant klassisk filateli!

av Bo C. Olsson



Ett vackert exemplar av 50-centavosmärket från Bolivias "kondorerie" med en rakstämpel COTAGAITA.

De sydamerikanska länderna har av någon underlig anledning aldrig varit särskilt populära samlarområden bland européer. Det är synd för här finns mycket intressant att samla på – Bolivia till exempel! Ett land med en spännande posthistoria, och med klassiska märken som inte är alltför dyra i inköp.

Det landområde som idag ungefär utgörs av Bolivia, kallades i äldre tider för Övre Peru, och löd fram till 1776 under det spanska vicekungadömet Peru. Detta år överfördes emellertid överhög-
heten över området till ett annat spanskt vicekungadöme i Sydamerika, Río de la Plata (Argentina).

Den 6 augusti 1825 vann landet sin självständighet från Spanien, och antog namnet Bolivia efter Sydamerikas store

frihetshjäte Simón Bolívar. En kortlivad federation med Peru följde 1836–39. Militärer blev härefter det nya landets presidenter, men 1857 bildades ett liberalt parti. Därefter följde nya militärdiktaturer och revolutioner.

Idag är Bolivia ett land utan kust. Så har det emellertid inte alltid varit. Nuvarande kustprovinns Antofagasta i Chile tillhörde tidigare Bolivia. Det bolivianska namnet på staden Antofagasta var La Mar (Ha-

vet). Men under det så kallade salpeterkriget förlorade Bolivia sin kust till Chile.

Många krig har under årens lopp ändrat de sydamerikanska ländernas gränser, och många länders områden har förändrats radikalt. Inte minst Bolivias. År 1867 förlorades Acre i norr samt östra Bolivia till Brasilien, 1883 Bolivias kustområden till Chile, 1899 ett mindre område i söder till Argentina, och slutligen 1909 nordvästra Bolivia till Peru.

Länge hade Bolivia och Paraguay tvistat om det så kallade Chaco-området i söder, där gränsen mellan staterna förblivit oreglerad. År 1932 kom det till fullt krig. Efter medling beslöts 1935 att Paraguay fick behålla större delen av området. Ungefär en fjärdedel av området i norra Chaco fick dock Paraguay lämna till Bolivia. Själva freden slöts först den 21 juli 1938 i Argentina.

En bidragande orsak till kriget var båda sidors frimärksutgåvor med kartbilder, som visade hela Chaco som bolivianskt respektive paraguanskt. Ack ja, vad har inte de små frimärkena ställt till med. De kan i vissa fall vara rena dynamiten.

Första frimärksutgåvan graverades lokalt

Ett engelskt postkontor existerade i den då betydelsefulla hamnstaden Cobija åren 1865–81. Detta använde en nummerstämpel C39. Ett första försök till egna frimärken 1863 hade valörer i peruanska reales och är ingen officiell utgåva.

År 1867 utgavs de första egna frimärkena, de så kallade "kondorerna". En ur samlarsynpunkt mycket intressant utgåva, inte minst för den som tycker det är kul att plåta.

Året därpå trycktes 5-, 50- och 100-centavosvalörerna av kondormärkena i nya färger. Båda emissionerna bär inskriptionerna CORREOS och CONTRATOS, det vill säga märkena användes även som stämpelmärken för att betala legala avgifter för dokument.

Länge var de interna posttransporterna av det enklare slaget, och stora områden hade ingen förbindelse överhuvudtaget. I slutet av 1800-talet transporterades post via landets enda järnväg, den mellan Antofagasta (nu i Chile) samt Oruro. En del flodbåtar tog också post.

På denna karta över Bolivia visar vi gränserna på 1860-talet, och de är alltså inte desamma som idag. Alla orter med postkontor som sålde kondor-märken har märkts ut på kartan.

I övrigt hänvisades till postryttare.

Under sådana förhållanden är det kanske inte konstigt att stämplade exemplar av "kondorerna" noteras högre på marknaden än ostämplade. En ovanlig stämpel förhöjer priset ytterligare.

Av någon anledning tillhör Sydamerikas länder inte de omhuldade bland europeiska samlare. Men om man tar sig tid att titta på främst de lite äldre utgåvorna från respektive länder, finner man mycket av intresse. De äldre märkena är ofta utförda i ståltryck av hög klass. Så var dock inte fallet med Bolivias första emission, som vi strax skall se.

Valfrihet mellan frimärke och stämpel

Bolivias första frimärksutgåva

omfattade fyra valörer: 5, 10, 50 och 100 centavos. De kunde som sagt användas både postalt och fiskalt. Ofta är ordet CORREOS överstruket vid fiskal användning. Makuleringen skedde då genom bläckpåskskrift.

Kondormärkena kom till i hast och de kan nog ses som ett provisorium, för redan året därpå utgavs en serie om 5 valörer med statsvapnet, tryckt i ståltryck av American Bank Note Co i New York. Men innan dess hann man som sagt utge en andra utgåva av "kondorerna".

Någon perforering av kondorutgåvan var det aldrig tal om, eftersom innovationen perforeringsmaskinen vid det tillfället inte hade nått Bolivia. Troligen inte heller någon skär-

forts sid 40.





Etåttablock av 5-centavosvalören i den ovanliga svartaktigt olivgröna nyansen. Endast i de båda första tryckupplagorna A¹ och A² förekommer olivgröna nyanser. Blocket har använts för stämpelavgift. Dock utan att CORREOS (post) strukits över. Oftast slarvades det med detta.

forts från sid 39.

maskin, för alla frimärksark jag har sett är handklippta.

Lågvalören mest intressant

Den intressantaste valören ur studiesynpunkt är utan tvekan lågvalören 5 centavos. Det är den flitigast tryckta valören vilket gav upphov till en rad omgraveringar av plåten, men även individuella retuscher. Orsaken var att materialet i

tryckplåtarna var av sämsta tänkbara slag för frimärkstryckning, nämligen koppar eller en legering av bly och koppar. De slets därför tämligen snabbt.

Graveringen av märkena utfördes av Ramon Estruch från La Paz, men tryckningen skedde i Cochabamba. Arket med 5-centavosmärkena var tänkt att omfatta 72 (12 x 6) märken, men behovet av främst stämpelmärken gjorde att redan när 4 rader (12 x 4 märken) var färdiggraverade, började man trycka.

Efterhand graverades ytterligare rader. Andra trycket omfattar 60 märken i arket, tredje 65, fjärde 67 och femte slutligen 72 märken. Av någon anledning omfattar arken för 10 centavos 78 märken samt för

Estruch slant med gravyrstickeln när han skulle omgravera 5-centavosplåten inför den sista tryckomgången (E). På märket med pos. 58 i kartan ses ett litet streck ovan ovalen som omsluter valörsiffran 5. E-plåten användes företrädesvis till att trycka 1868-års märken i den lila färgen.

50 och 100 centavos 50 märken.

Märket i 5-centavosvalören utgavs den 11 juni 1867. Övriga valörer något senare. Eftersom varjeärke har graverats individuellt, visar alla märken upp olikheter. Man kan därför försöka sig på att positionsbestämma varje enskiltärke. Om man har gott om tid!

Beträffande stadie E, det vill säga den fjärde omgraverade plåten, så har gravören i brådskan sluttit med stickeln, och påärke nr 58 finns mellan den NÖ ovalen med valörsiffran och den yttre ramen, ett litet färgstreck.

Färgstoff var en bristvara

Papper och tryckfärger varierar med de olika tryckningarna vilket underlättar identifieringen. Variationerna av den gröna färgen är många. Ibland kan färgstyrkan variera ganska kraftigt i samma ark. Förmodligen var det så att man inte kunde frambringa färgstoff i tillräckligt stor kvantitet, utan måste improvisera med blandningar. Pappret varierar dess-



Ett vackert par med PAZ DE AYA-CUCHO (La Paz) ovalstämpel.

utom både i tjocklek och utseende. Detta fanns troligen inte tillgängligt i behövlig mängd, utan man fick ta vad som fanns.

När man skall bestämma ett objekt till en speciell tryckning, är färgen till god hjälp. Originaltryckningen (stadie A¹) är utförd i två mörka olivgröna nyanser samt bronsgrön. Även stadie A² är utförd i två olivgröna nyanser samt tre gulgröna. Dessa nyanser skiljer sig helt från senare tryckupplagors.

Första originaltrycket endast känt som singel!

En handbok på spanska utgiven i Bolivia, omtalar att av stadie A¹ är endast singelmärken kända! Inga brev frankerade med märken från denna tryckning är heller kända.

Av stadie A² är största kända enhet 45 märken, av A³ 35 märken och slutligen A⁴ 42 märken. Av senare tryckningar existerar hela ark.

Potosí vackraste stämpeln

Jag skall även något beröra



makuleringen av märkena. I det fall användningen var som stämpelavgift, så skedde makulering med bläckpenna. Beträffande postal användning finns ett antal stämplat från olika orter, de flesta utan datum. Många är enkla rakstämplat, medan andra kan vara mer eller mindre fantasifullt utformade.

Potosí hade till exempel en mycket vacker stämpel med en snäcka omgiven av två lagerkvistar. Se bild på följande si-

da, tillsammans med ett stämpelavtryck från La Mar.

Men bläckmakulerade märken behöver inte ha använts som kvitto på stämpelavgift. I Tupiza användes en tid bläckmakulering i form av enkelt respektive dubbelt kors.

Förfalskningar finns naturligtvis

Kondorerna är ett klassiskt område, och som sådant har det

forts sid 42.

Tryckningen av 5-centavosvalören – karakteristika

Första tryckperioden

	Tryckstadier:	Arkstorlekar:	Färgnyanser (gröna):	Tidsperioder:
Originalplåten	A ¹	48 märken (12x4)	oliv- och brons-	11/6 1867
	A ²	60 märken (12x5)	oliv- och gul-	~12-22/6 1867
	A ³	65 märken (12x5+5)	mörkt grå-, butelj- & myrten-	~23-30/6 1867
	A ⁴	67 märken (12x5+ 7)	matt djup-, grå- & matt-	~1-4/7 1867
	A ⁵	72 märken (12x6)	diverse	~5-27/7 1867
Partiell omgravering (pos. 24)	A ⁶	Som A ⁵	mörkt blåaktigt -	Augusti 1867
Första omgraver.	B	Som A ⁵	diverse	~4-20/8 1867
Andra omgraver.	C	Som A ⁵	diverse	~23/8-8/9 1867
Tredje omgraver.	D	Som A ⁵	diverse	~12-31/9 1867
Fjärde omgraver.	E	Som A ⁵	diverse	~5-25/10 1867

Andra tryckperioden

	E ^a	Som A ⁵	} butelj-, mörkt blåaktigt - och myrten-	~30/10-20/11 1867
	E ^b	Som A ⁵		~15-30/12 1867
	E ^c	Som A ⁵		~1-9/1 1868



Här har fågeln på märket till höger fått sina fjädrar ruggade rätt ordentligt som följd av en retuschering. Det är märke nummer tre i tryckarket.

forts från sid 41.

naturligtvis inte varit förskönat från de gängse förfalskarna. Det finns diverse nyare förfalskningar, alla lätta att avslöja. Sedan finns det de så kallade Eberhardförfalskningarna (ljustrycksförfalskningar). Dessutom har någon roat sig med att framställa violetta 5-centavosmärken, genom kemisk påverkan av billigare nyanser av det gröna märket. Prisskillnaden mellan gröna och violet-

ta märken är högst väsentlig, som vi kan se i katalogerna.

Det finns även ett antal falska stämplarna. Det underliga är att många av dem är rena fantasiprodukter, som inte fanns i Bolivia.

Varför inte börja samla Bolivia?

Ja, detta var en kort version av

en artikel som kunde blivit mycket längre, men vi skall inte fresta läsarens tålmod med alltför många detaljer beträffande Bolivias första frimärksutgåva. Jag har emellertid sammanställt en liten tabell (se föregående sida) över de olika tryckningarna, vilken kan vara till hjälp för den som eventuellt ämnar försöka sig på detta exklusiva område.

Sydamerika anses som sagt som ett tråkigt samlarområde, men att så inte är fallet hoppas jag att denna lilla artikel kan belägga. Beträffande Bolivia så finns det mycket intressant inom ämnet posthistoria och dessutom till exempel klassiska felvarianter. Och priserna är inte heller astronomiska, utan det mesta kan man lösa med en normal plånbok. □



En poststämpel från Bolivias förlorade område mot havet, LA MAR.



Den vackra poststämpeln från Potosí. Oftast slogs den i röd färg!



En polsk brevlåda fotograferad i Gdynia i april 2006.